

MARZENA STROJEK-FILUS

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

**ODPISY Z TYTUŁU UTRATY WARTOŚCI FIRMY
A POLITYKA BILANSOWA GRUPY KAPITAŁOWEJ
W SKONSOLIDOWANYM SPRAWOZDANIU FINANSOWYM**

1. Wprowadzenie

Wartość firmy, ustalona jako różnica konsolidacyjna w ramach procedur sporządzania skonsolidowanego sprawozdania finansowego, bywa jednym z głównych składników aktywów grupy kapitałowej. W ramach zróżnicowanych rozwiązań prawnych dotyczących rozliczania wartości firmy pomiędzy polskim prawem bilansowym a Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości/Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej (MSR/MSSF) istotne znaczenie mają odpisy z tytułu utraty jej wartości. Zgodnie z MSR/MSSF odpisy z tego tytułu są ustalane na podstawie wyników przeprowadzonego testu na utratę wartości. Jeżeli wynik testu wskazuje na zachowaną lub wręcz wyższą wartość rynkową jednostki, odpisy nie są przeprowadzane, a zatem w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym wykazuje się dotychczasową wartość tego składnika majątku grupy kapitałowej.

Powstaje wobec tego pytanie, czy w ramach szeroko rozumianej polityki bilansowej zarządy jednostek dominujących nie ulegają „pokusie” traktowania odpisów z tego tytułu jako instrumentu tej polityki w kształtowaniu wyniku finansowego i majątku grupy.

Celem opracowania jest przedstawienie i analiza stanu prawnego oraz wynikających z niego metod wyceny odpisów z tytułu utraty wartości firmy w ramach polityki bilansowej grupy kapitałowej.

Celem równorzędnym jest prezentacja wniosków wynikających z przeprowadzonych przez autora niniejszej publikacji badań empirycznych, dotyczących tego zagadnienia oraz odniesienie ich do wyników innych badań prezentowanych w literaturze przedmiotu.

2. Wartości firmy jako specyficzny składnik majątku jednostki gospodarczej i grupy kapitałowej

Jednym ze szczególnych składników majątku jednostki gospodarczej jest wartość firmy.

Wartość firmy jest rezultatem uznania przez stronę nabywającą wyższej wartości jednostki gospodarczej jako całości w stosunku do sumy pojedynczo wycenianych składników jej majątku. Może to być spowodowane dobrą opinią o produkcie wśród klientów, uznaną, rozpoznawalną marką, opanowanym rynkiem zbytu, wysoko wykwalifikowaną kadrą menadżerską tej jednostki. R. Ignatowski wskazuje ponadto na takie czynniki, jak dobre poło-

zenie geograficzne jednostki, stosunki międzyludzkie panujące w jednostce, dobrze zorganizowana reklama¹.

Wartość firmy jest więc skutkiem występowania innych składników niematerialnych i prawnych, które nie zostały wycenione dla celów sporządzenia sformalizowanego bilansu sprawozdawczego², a które w istotny sposób wpływają na wartość przedsiębiorstwa jako całości. Z tego względu nie można jej traktować jako przepłacenie, a raczej formę długoterminowej, szeroko rozumianej inwestycji.

Warunkiem wykazania wartości firmy w aktywach jednostki jest ustalenie w sposób wiarygodny przyszłych korzyści ekonomicznych wynikających z przeprowadzonej transakcji nabycia innej jednostki lub jej zorganizowanej jednostki i określenie okresu ich realizacji.

Wartość firmy można rozpatrywać na poziomie jednostki gospodarczej sporządzającej sprawozdanie finansowe oraz grupy kapitałowej sporządzającej skonsolidowane sprawozdanie finansowe.

Szczególnym przypadkiem wartości firmy jest wartość ustalona jako różnica konsolidacyjna w ramach procedur sporządzania skonsolidowanego sprawozdania finansowego. Ustalanie wartości firmy konsolidacyjnej (dodatniej lub ujemnej) jest jednym z istotniejszych etapów tych procedur, związanym z tzw. pierwotną konsolidacją kapitału. W literaturze przedmiotu są często prezentowane kontrowersje dotyczące wyceny tego składnika majątku grupy kapitałowej prezentowanego w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym.³ Zgodnie z art. 60 Ustawy o rachunkowości⁴ w przypadku wystąpienia nadwyżki wartości udziałów nad odpowiadającą im częścią aktywów netto wycenionych według ich wartości godziwych, powstaje wartość firmy jednostek zależnych (konsolidacyjna) wykazywana w aktywach skonsolidowanego bilansu w pozycji o tej samej nazwie⁵.

Nadwyżka odpowiedniej części aktywów netto wycenionych według ich wartości godziwych nad wartością udziałów stanowi ujemną wartość firmy i jest wykazywana w pasywach skonsolidowanego bilansu⁶. Wystąpienie ujemnej wartości firmy jako rezultatu przeprowadzenia transakcji nabycia innej jednostki (lub jej części) może być wynikiem nieprawidłowo zidentyfikowanych lub wycenionych przyszłych zobowiązań lub błędnie ustalonej wartości godziwej aktywów netto⁷.

Zgodnie z Międzynarodowym Standardem Rachunkowości (MSR) 38 „Wartości niematerialne” wartość firmy nabytej w transakcji połączenia jednostek gospodarczych odpowiada zapłacie dokonanej przez stronę przejmującą w zamian za oczekiwane przyszłe ko-

¹ R. Ignatowski : *Czym jest wartość firmy*, Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKw P”, nr 21, Warszawa 1992, s. 14.

² Zgodnie z MSR/MSSF sprawozdania z sytuacji finansowej jednostki.

³ D. Alexander, S. Arche : *Goodwill and the difference arising on first consolidation*, „The European Accounting Review” 5, 1996.

⁴ Ustawa z dnia 29 września o rachunkowości; tekst jednolity z dnia 2 września 2009 r., Dz. U. Nr 152, poz. 1223, (Uor).

⁵ Poz. A. *Wartość firmy jednostek podporządkowanych z wydzieleniem jednostek zależnych*.

⁶ Poz. C. *Ujemna wartość firmy jednostek podporządkowanych z wydzieleniem jednostek zależnych*.

⁷ A. Kamela-Sowińska: *Wartość firmy*, PWE, Warszawa 1996, s. 31.

rzyści ekonomiczne z aktywów, które nie mogą być pojedynczo zidentyfikowane oraz odrębnie ujęte.

Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 3 „Połączenia jednostek gospodarczych” określa wartość firmy przejętą w ramach połączenia jednostek gospodarczych jako wartość odpowiadającą płatności dokonanej przez jednostkę przejmującą w oczekiwaniu na przyszłe korzyści ekonomiczne z tytułu aktywów, których nie można pojedynczo zidentyfikować ani osobno ująć.

Obydwie przytoczone wyżej definicje w podobny sposób definiują wartość firmy. Z obydwu definicji wynika wniosek, iż istotą, a zarazem warunkiem wystąpienia wartości firmy jest wystąpienie korzyści ekonomicznych z tytułu aktywów jako pewnej „całości majątku” pozyskanej jednostki gospodarczej, i jej brak w przypadku pomiaru dla każdego składnika aktywów oddzielnie.

MSR/MSSF nie dopuszczają wykazania ujemnej wartości firmy jako rezultatu nabycia (połączenia) jednostki. W przypadku wystąpienia ujemnej różnicy pomiędzy kwotą zapłaty a godziwą wartością aktywów i przejętych zobowiązań stanowi w całości przychód bieżącego okresu.

Zgodnie z Uor wartość firmy z konsolidacji podlega odpisom przeprowadzanym metodą liniową przez okres nie dłuższy niż 5 lat. W szczególnych przypadkach kierownik jednostki może ten okres wydłużyć do 20 lat. Tak więc, można z tego rozwiązania wyprowadzić wniosek o zakładanym równomiernym w czasie „zużyciu” tego składnika majątku. Jednak ze specyfiki wartości firmy wynika, że jej wartość nie musi podlegać obniżeniu lub może się to dzieć nierównomiernie w czasie.

Polskie prawo bilansowe⁸ dopuszcza również możliwość przeprowadzania dodatkowych odpisów z tytułu utraty wartości firmy.

Zgodnie z MSR/MSSF wartość firmy może być rozliczana wyłącznie za pomocą odpisów z tytułu utraty wartości i z tego względu musi być na dzień bilansowy poddana testowi na utratę wartości.

Przeprowadzanie odpisów z tytułu utraty wartości firmy są regulowane następującymi aktami prawnymi:

- Ustawa o rachunkowości,
- Rozporządzenie w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych,
- Krajowy Standard Rachunkowości 4 „Utrata wartości aktywów”

W ramach Międzynarodowych Standardów Rachunkowości sporządzania skonsolidowanego sprawozdania finansowego w szczególności dotyczą:

- MSR 27 „Skonsolidowane i jednostkowe sprawozdanie finansowe”
- MSR 28 „Inwestycje w jednostkach stowarzyszonych
- MSR 36 „Utrata wartości aktywów”
- MSR 38 „Wartości niematerialne”
- MSSF 3 „Połączenia jednostek gospodarczych”.

⁸ Ustawa o rachunkowości oraz Rozporządzenie z dnia 25 września 2009 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych, Dz. U. z 2009 r. Nr 169, poz. 1327 (zwane dalej Rozporządzeniem).

3. Zasady ustalania odpisów z tytułu utraty wartości firmy

Według Ustawy o rachunkowości trwała utrata wartości zachodzi wtedy, gdy „istnieje duże prawdopodobieństwo, że kontrolowany przez jednostkę składnik aktywów nie przyniesie w przyszłości w znaczącej części lub w całości przewidywanych korzyści ekonomicznych. W przypadku wartości firmy może to być spowodowane np. utratą rynków zbytu, zmianą upodobań konsumentów, gwałtownym wzrostem cen surowców.

Zgodnie z art. 63a Uor, jeżeli zostanie stwierdzona trwała utrata wartości udziałów w jednostkach podporządkowanych, różnica konsolidacyjna w postaci wartości firmy lub ujemnej wartości firmy ustalona na dzień nabycia tych udziałów podlega odpisaniu na wynik finansowy. Kwota odpisu obliczana jest jako różnica pomiędzy dotychczasową wartością udziałów a ich wartością po korekcie z tytułu trwałej utraty wartości.

Odpisy z tytułu utraty wartości firmy lub ujemnej wartości firmy są wykazywane w skonsolidowanym rachunku zysków i strat jako główne pozycje za segmentem zdarzeń nadzwyczajnych. Zatem nie obciążają wyniku operacyjnego grupy kapitałowej.

Szczegółowe zasady odnoszące się do stwierdzania utraty wartości firmy lub ujemnej wartości firmy są zawarte w Krajowym Standardzie Rachunkowości (KSR) nr 4 „Utrata wartości aktywów”⁹.

Zgodnie z tym standardem w pierwszej kolejności należy przypisać wartość firmy do ośrodka wypracowującego korzyści ekonomiczne. Za ośrodek wypracowujący korzyści ekonomiczne należy uznać „najmniejszy możliwy do zidentyfikowania zespół aktywów, które wypracowują korzyści ekonomiczne grupowo, w znacznym stopniu niezależnie od korzyści ekonomicznych pochodzących z innych aktywów wypracowujących korzyści ekonomiczne pojedynczo lub z innych ośrodków wypracowujących korzyści ekonomiczne”¹⁰. W przypadku grup kapitałowych dla jednostki dominującej posiadającej udziały dające kontrolę w jednostkach zależnych można przyjąć, że udziały w tych jednostkach stanowią ośrodki wypracowujące korzyści ekonomiczne.

Kolejnym krokiem w celu oceny wartości firmy pod kątem utraty jej wartości jest ustalenie wartości odzyskiwanej całej jednostki podporządkowanej (w tym wypadku zależnej). Za wartość odzyskiwalną obiektu oceny utraty wartości uznaje się wyższą z dwóch wartości:

- a) wartości handlowej lub
- b) wartości użytkowej.

Wartością użytkową jest wartość składników aktywów i pasywów wyceniona przy zastosowaniu rzeczywiście poniesionych na ich nabycie lub wytworzenia cena lub koszt, z zachowaniem ostrożności, stanowiąca wycenę przydatności gospodarczej tego składnika aktywów. W przypadku aktywów trwałych ich wartość użytkowa jest mierzona za pomocą wartości zdyskontowanych przyszłych korzyści ekonomicznych netto z obiektu oceny utraty wartości wyceniona przy założeniu dalszego jego użytkowania.

Z kolei wartością handlową jest wartość przyszłych korzyści ekonomicznych netto z obiektu oceny utraty wartości ustalona z zastosowaniem zasady ostrożności w wycenie i przy założeniu, że dla tego obiektu istnieje aktywny rynek. W takim przypadku wartość

⁹ Krajowy Standard Rachunkowości Nr 4 „Utrata wartości aktywów”, Uchwała nr 6/07 Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 26 czerwca 2007 r.

¹⁰ § 2.6. KSR nr 4.

handlowa jest zgodna z ceną sprzedaży netto tego obiektu. Jeżeli nie jest możliwe ustalenie tej wartości, gdyż nie istnieje aktywny rynek dla obiektu, należy w inny sposób oszacować wartość godziwą i pomniejszyć o spodziewane do poniesienia koszty sprzedaży.

Za koszty sprzedaży uważa się koszty, które można bezpośrednio przyporządkować do czynności sprzedaży obiektu.

Przeprowadzając test na utratę wartości dla wartości firmy należy brać pod uwagę wartość aktywów wypracowujących korzyści ekonomiczne grupowo.

Zgodnie z rozdziałem VIII. KSR 4 na wartość grupowego obiektu wynikającą ksiąg rachunkowych dodatkowo składa się:

- suma wartości netto wszystkich aktywów składających się na ośrodek wypracowujący korzyści ekonomiczne,
- uwzględniona część aktywów wspólnych przypadających na ten ośrodek,
- część netto wartości firmy lub ujemnej wartości firmy przypadająca na ten ośrodek,
- odjęcie zobowiązań i rezerw, które w przypadku zbycia ośrodka należałoby przejąć.

Jeżeli występują aktywa wspólne dla danego ośrodka oraz innych ośrodków należy ustalić ich wartość posługując się profesjonalnym osądem. W tym celu należy zastosować odpowiedni klucz do rozliczenia wartości aktywów dla kilku ośrodków, uwzględniając ich udział w prowadzonej działalności. W KSR 4 wskazano jako przykładowe klucze typowe dla rozliczania kosztów pośrednich bazy doliczeń w postaci zajmowanej powierzchni, kubatury lub czasu wykorzystania przez poszczególne ośrodki.

Takiemu podziałowi może podlegać również wartość firmy lub ujemna wartość firmy. Należy przy rozliczaniu tych wielkości wziąć pod uwagę wszystkie czynniki ich występowania oraz dostępne wyniki analiz przeprowadzanych przy nabywaniu aktywów netto. Przykładowym kluczem może być wartość godziwa nabytych aktywów netto lub liczba pracowników w ramach ośrodków wykorzystujących wspólne aktywa. Analizowane problemy ilustruje poniższy przykład.

Przykład

Założenia

Jednostka dominująca A nabyła 1 lutego XX r. 70 % udziałów jednostki B. Cena nabycia udziałów wynosi 180.000 zł. Na dzień nabycia udziałów godziwa wartość aktywów netto jednostki B była równa ich wartości księgowej i wynosiła 170.000 zł.

Zakłada się przeprowadzenie odpisu wartości firmy w ciągu 5 lat.

Na dzień bilansowy 31.12.X1 r. i 31.12.X2 r. jednostka A dokonała wyceny wartości odzyskiwanej jednostki B i uzyskała następujące wyniki:

- na 31.12.X1 r. - 250 000,-
- na 31.12.X2 r. – 175 739,-

Na dzień bilansowy 31.12.X1 r. jednostki A i B sporządziły sprawozdania jednostkowe przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1. Skonsolidowany bilans konsolidacyjny na 31.12.X1 r. sporządzony zgodnie z Uor

Pozycja bilansowa	JD - A	JZ - B	Korekty konsolidacyjne		Bilans skonsolidowany
			Dt	Ct	
Wartość firmy –jednostki zależne			61.000	11 183	49 817

Udziały w B	180 000			180.000	-
Pozostałe aktywa trwałe	40 000	120.000			160.000
Aktywa obrotowe	110.000	106.000			216.000
Razem	330.000	226.000	61.000	191 183	425 817
Kapitał podstawowy	120.000	100.000	100.000		120.000
Kapitał zapasowy	90.000	68.000	68.000		90.000
Zysk netto	12.000	10.000			
- do 01.02.XX r.		2.000	2.000		
- od 01.02.XX r.		8.000	2 400		6 417
			11 183		
Kapitał mniejszości				51 000; 2 400	53 400
Zobowiązania	108.000	48 000			156 000
Razem	330.000	226.000	183 583	53 400	425 817

Źródło: opracowanie własne.

Obliczenie wartości firmy na dzień nabycia udziałów:

Cena nabycia 180 000,-

Aktywa netto przypadające jednostce A - 119 000,-

Wartość firmy 61 000,-

Odpis wartości firmy za 11 miesięcy X1 r.

61 000,- / 5 lat / 12 x 11 = 11 183,-

Kapitał mniejszości (30 % x 170 000,-) 51 000,-

W roku X1 wartość odzyskiwana jednostki B jest wyższa od wartości godziwej jej aktywów netto, a więc nie stwierdzono utraty wartości firmy.

Na 31.12. X2 r. dane bilansowe dotyczące jednostek A i B zostały zebrane w tabeli 2.

Tabela 2. Skonsolidowany bilans konsolidacyjny na 31.12.X2 r. sporządzony zgodnie z Uor

Pozycja bilansowa	JD - A	JZ - B	Korekty konsolidacyjne		Bilans skonsolidowany
			Dt	Ct	
Wartość firmy –jednostki zależne			49 817	12 200	37 617
Udziały w B	180.000			180.000	-
Pozostałe aktywa trwałe	140.000	85.000			225.000
Aktywa obrotowe	120.000	115.000			235.000
Razem	440.000	200.000	49 817	192 200	497 617
Kapitał podstawowy	120.000	100.000	100 000		120 000
Kapitał zapasowy	102.000	68.000	68 000		102 000
Zysk z lat ubiegłych		10 000	2 000		- 5 583
			11 183		
			2 400		
Zysk netto	20.000	- 12 000	12 200	3 600	- 600
Kapitał mniejszości			3 600	53 400	49 800
Zobowiązania	198.000	34 000			232 000
Razem	440.000	200.000	199 383	57 000	497 617

Źródło: opracowanie własne.

W roku X2 aktywa netto jednostki B (z uwzględnieniem wartości firmy netto) wynosiły 217 739 zł, z czego aktywa o wartości 65 322zł przypadały na udziałowców mniejszo-

ściowych, a 152 417 zł na jednostkę dominującą A. Ze względu na to, że wartość odzyskiwana jednostki B na dzień bilansowy wyniosła 175 739 zł, jednostka A podjęła decyzję o ujęciu w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym odpisu z tytułu utraty wartości firmy.

Obliczenie odpisu z tytułu utraty wartości firmy:

1) wartość aktywów netto jednostki B na 31.12. X2 r. wynosiła

200 000,- - 36 000,- = 164 000,-

2) wartość netto firmy jednostki zależnej przypadająca na 70 % udziałów jednostki A wynosi

37 617,-

100 % wartości firmy wynosi 53 739,- (37 617,-/0,7)

3) wartość wszystkich aktywów netto jednostki B jako ośrodka wypracowującego korzyści ekonomiczne wynosi:

- wartość firmy 53 739,-

- pozostałe aktywa netto + 164 000,-

Razem aktywa netto 217 739,-

4) Różnica pomiędzy wartością odzyskiwaną i aktywami netto jednostki B wynosi:

- wartość odzyskiwana 175 739,-

- wartość aktywów - 217 739,-

Różnica - 42 000,-

5) Część różnicy należy pokryć wartością netto firmy jednostki B:

- Różnica pomiędzy wartością odzyskiwaną a wartością aktywów jednostki B

42 000,- - 37 617,- = 4 383,-

Pozostała część ustalonej kwoty wymaga odpowiedniego rozliczenia w stosunku do poszczególnych aktywów jednostki B. Przyjęto założenie, że odpis będzie proporcjonalny do struktury pozostałych aktywów:

Pozostałe aktywa trwałe/ razem aktywa = 85 000,-/200 000,- x 100 % = 42,5 %

Aktywa obrotowe/razem aktywa = 115 000,-/200 000,- x 100 % = 57,5 %

Część odpisu z tytułu utraty wartości firmy jednostki B przypadająca na pozostałe aktywa trwałe:

42,5 % x 4 383,- = 1 863

Część odpisu z tytułu utraty wartości firmy jednostki B przypadająca na aktywa obrotowe:

57,5 % x 4 383,- = 2 520

Część odpisu z tytułu utraty wartości firmy obciążająca składniki aktywów:

a) przypadająca na jednostkę A

70 % x 4 383,- = 3 068

b) przypadająca na udziały mniejszościowe

30 % x 4 383,- = 1 315

Tabela 3. Skonsolidowany bilans konsolidacyjny na 31.12.XX r. sporządzony zgodnie z Uor z uwzględnieniem odpisu z tytułu utraty wartości firmy

Pozycja bilansowa	JD - A	JZ - B	Korekty konsolidacyjne		Bilans skonsolidowany
			Dt	Ct	
Wartość firmy –jednostki zależne			49 817 16 122	12 200 37 617 16 122	-
Udziały w B	180.000			180.000	-
Pozostałe aktywa trwałe	140.000	85.000		1 863	223 137
Aktywa obrotowe	120 000	115 000		2 520	232 480
Razem	440 000	200 000	65 939	250 322	455 617
Kapitał podstawowy	120 000	100 000	100 000		120 000
Kapitał zapasowy	102 000	68 000	68 000		102 000
Zysk z lat ubiegłych		10 000	2 000 11 183 2 400		- 5 583
Zysk netto	20 000	- 12 000	12 200 37 617 3 068	3 600	-41 285
Kapitał mniejszości			3 600 16 122 1 315	53 400; 16 122	48 485
Zobowiązania	198 000	34 000			232 000
Razem	440 000	200 000	257 505	73 122	455 617

Źródło: opracowanie własne.

W eliminacjach i korektach konsolidacyjnych na 31.12.X2 r. uwzględniono wszystkie korekty z roku poprzedniego i dodatkowo wprowadzono skutki bilansowe (i wynikowe) przeprowadzenia odpisu z tytułu utraty wartości firmy jednostki B.

Po stronie aktywów:

- a) wyeliminowano udziały w B 180 000,-
- b) wprowadzono wartość firmy netto 49 817 i dokonano od niej odpisów:
 - rocznego odpisu amortyzacyjnego 12 200,-
 - odpisu pozostałej części wartości firmy 37 617,-
- c) wprowadzono część wartości firmy przypadającą na udziały mniejszościowe,
- d) przeprowadzono korektę wartości składników aktywów trwałych i obrotowych jednostki B o pozostałą część odpisu z tytułu utraty wartości firmy (po odpisaniu wartości firmy netto) 4 383,- w podziale:
 - na pozostałe aktywa trwałe 1 863,-
 - na aktywa obrotowe 2 520,-

Po stronie pasywów:

- a) przeprowadzono korektę wyniku finansowego roku obrotowego o odpis amortyzacyjny wartości firmy 12 200,-, o odpis z tytułu utraty wartości firmy netto 37 617,- oraz część odpisu przypadającą na jednostkę A z tytułu obniżenia składników aktywów jednostki B 3068,-,

b) przeprowadzono korektę wartości udziałów mniejszościowych o stratę jednostki B przypadającą na udziały mniejszościowe 3600,- oraz odpis z tytułu utraty wartości firmy jednostki B w części przypadającej na udziały mniejszościowe,

c) wprowadzono wartość firmy przypadającą na udziały mniejszościowe 16 122,-

Uwzględnienie odpisu z tytułu utraty wartości firmy jednostki B w istotnym stopniu obniżyło wynik finansowy grupy kapitałowej prezentowany w skonsolidowanym rachunku zysków i strat i w skonsolidowanym bilansie.

Z przeprowadzonych obliczeń wynika wniosek, że wielkością kluczową z punktu widzenia prawidłowości wyceny majątku i wyniku finansowego grupy kapitałowej jest w tym przypadku wartość odzyskiwana jednostki B. Wszelkie uznaniowe czynniki brane pod uwagę przy ustalaniu wartości odzyskiwanej mogą w istotny sposób zniekształcić dane finansowe grupy kapitałowej prezentowane w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym, a tym samym wpłynąć negatywnie na prawidłowość oceny sytuacji finansowej grupy kapitałowej.

4. Odpisy z tytułu utraty wartości firmy a polityka bilansowa grupy kapitałowej

Biorąc pod uwagę znaczenie prawidłowości wyceny utraty wartości firmy jednostki podporządkowanej nasuwa się pytanie, czy odpisy z tego tytułu mogą być traktowane jako instrument polityki bilansowej.

Na przeprowadzenie odpisu z tytułu utraty wartości firmy wpływ mają:

- a) czynniki ekonomiczne,
- b) czynniki zarządcze.

Do pierwszej grupy należą takie czynniki jak:

- cena rynkowa produktów lub towarów,
- popyt na dane produkty lub towary,
- koszt długu,
- stawka podatku dochodowego,
- stopa wolna od ryzyka,
- premia za ryzyko.

Istotne znaczenie ma również ogólna koniunktura gospodarcza oraz nastroje inwestorskie.

W drugiej grupie czynników są te, które są związane z polityką bilansową lub celami kierownictwa jednostki dominującej. Z badań przeprowadzonych w 1996 r. przez J. Francis, J.D. Hannya i L. Vincent wynika, że zdecydowanie częstszą przyczyną dokonywania odpisów z tytułu utraty wartości firmy były cele menedżerskie¹¹.

Z wyników badań przeprowadzanych nad determinantami dokonywania odpisów z tytułu utraty wartości firmy opisanych w literaturze wynika, że odpisy były wyższe w dużych

¹¹ Za A. Piosik: *Determinanty przeprowadzania odpisów z tytułu utraty wartości firmy za lata 2007-2008 na przykładzie spółek notowanych na Gieldzie Papierów wartościowych w Warszawie [w] System rachunkowości w okresie kryzysu gospodarczego, pod red. I. Sobańskiej i P. Kabalskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, s. 255 – J. Francis, J. D. Hanna, L. Vincent: Causes and Effects of Discretionary Basset Write-Offs, „Journal of Accounting Research*.

jednostkach wykazujących mniejsze zyski ustalane przed przeprowadzeniem odpisu. Jednostki te cechowały się niższą rentownością kapitałów oraz wyższym zadłużeniem¹².

Z badań przeprowadzonych pod kierunkiem A. Piosika poświęconych determinantom dokonywania odpisów z tytułu utraty wartości firmy spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie wynika szereg wniosków. Badania przeprowadzono na próbie 40 spółek dokonujących odpisów z tego tytułu oraz 128 obserwacji bez odpisu w latach 2007 i 2008. A. Piosik zwraca uwagę na to, że większą skłonność do dokonywania odpisów miały spółki, które przed odpisem wykazywały wyższą płynność finansową oraz niższy poziom zadłużenia. Te jednostki miały zatem większą rezerwę do „buforowania” odpisu zmniejszającego wynik finansowy grupy kapitałowej oraz jej majątek.

Warto również podkreślić, że zarządy jednostek są bardziej skłonne do stosowania agresywnych narzędzi polityki bilansowej w przypadku, gdy może to przesądzić o wykazaniu „małego zysku” zamiast straty. W opinii inwestorów znacznie korzystniejszą postrzegana jest grupa kapitałowa wykazująca „mały zysk”, niż grupa z „małą stratą”.

Z przeprowadzonych badań wynika również, że obserwacje z odpisami wartości firmy cechuje:

- wyższa suma bilansowa,
- niższa dynamika przychodów,
- niższa rentowność aktywów przed dokonaniem odpisu,
- niższe przepływy pieniężne z działalności operacyjnej skalowane sumą bilansową,
- wyższy wskaźnik płynności na koniec okresu poprzedzającego dokonanie odpisu,
- częstsze zmiany w zarządzie,
- niższe zadłużenie na koniec okresu poprzedzającego dokonanie odpisu,

Prawdopodobieństwo przeprowadzenia odpisów rośnie wraz ze wzrostem sumy aktywów, a maleje wraz ze wzrostem zmiany netto stopy zwrotu z aktywów mierzonych przed dokonaniem odpisów¹³.

Powstaje w związku z przytoczonymi wynikami badań pytanie, jakie przyczyny zostały wskazane w raportach finansowych oraz w raportach biegłych rewidentów spółek, które dokonały odpisów.

Nasuwa się również pytanie, czy odpisów dokonały grupy kapitałowe, które wykazują najwyższą wartość firmy mierzoną jej udziałem w sumie aktywów.

W przeprowadzonych przez autora niniejszej publikacji badaniach¹⁴ poddano analizie skonsolidowane sprawozdania finansowe 20 grup kapitałowych notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie w latach 2007 – 2009. Wszystkie spółki wchodzące w skład grup kapitałowych wykazujących wartości firmy sporządzają skonsolidowane

¹² A. Piosik: *Determinanty przeprowadzania odpisów z tytułu utraty wartości firmy za lata 2007-2008 na przykładzie spółek notowanych na Giełdzie Papierów wartościowych w Warszawie [w] System rachunkowości w okresie kryzysu gospodarczego*, pod red. I. Sobańskiej i P. Kabalskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, s. 255.

¹³ A. Piosik: *Determinanty przeprowadzania odpisów z tytułu utraty wartości firmy za lata 2007-2008 na przykładzie spółek notowanych na Giełdzie Papierów wartościowych w Warszawie [w] System rachunkowości w okresie kryzysu gospodarczego*, pod red. I. Sobańskiej i P. Kabalskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010, s. 255.

¹⁴ M. Strojek-Filus: *Badania własne indywidualne: Wartość firmy z konsolidacji w ocenie sytuacji finansowej grupy kapitałowej na podstawie skonsolidowanego sprawozdania finansowego*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2010.

sprawozdania finansowe zgodnie z MSR/MSSF. Połowa spośród wybranych grup kapitałowych cechowała się dużym udziałem wartości firmy konsolidacyjnej w strukturze aktywów. Najwyższy udział wartości firmy w strukturze aktywów skonsolidowanego bilansu wykazała grupa kapitałowa z branży nowych technologii (ok. 40 %). Niszy poziom wartości firmy wykazały grupa kapitałowe z branż: medialnej oraz przetwórstwa spożywczego (najwyższy poziom na przestrzeni lat 2007 -2009 wynosił około 25 - 26 %). Pozostałe grupy kapitałowe (o zróżnicowanych obszarach działalności) wykazywały w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym wartość firmy od 5.6 % do 17 %.. W drugiej próbie znalazły się grupy kapitałowe o niewielkim udziale wartości firmy w strukturze aktywów.

Z przeprowadzonej analizy wynika podstawowy wniosek, że grupy kapitałowe o najwyższym udziale wartości firmy w strukturze majątku i najwyższej sumie bilansowej nie dokonywały odpisów z tytułu utraty wartości, nawet, jeśli dane finansowe wskazywały na pogarszającą się w kolejnych latach sytuację finansową. W jednym przypadku w analizowanych latach dynamika straty netto w 2009 r. w stosunku do 2008 r. wynosiła ok. 170 % oraz odnotowano pogorszenie wszystkich podstawowych grup wskaźników (z uwzględnieniem płynności).

W przypadku innej grupy kapitałowe przeprowadzono odpis na poziomie 10 % wykazywanej wartości firmy przed dokonaniem odpisu wyłącznie w 2007 r. Z raportu biegłego rewidenta oraz informacji dodatkowej wynika, że odpis był przeprowadzony z powodu pogarszającej się sytuacji makroekonomicznej. W ramach testu na utratę wartości firmy dla wyodrębnionego obiektu (jednostki zależnej) dokonano oceny wartości marki metodą zwolnień z opłat licencyjnych, natomiast wycena relacji z klientami została przeprowadzona metodą odtworzeniową. W latach 2008 – 2009 już nie przeprowadzono odpisów.

W próbie 10 grup kapitałowych o udziale wartości firmy w sumie aktywów w przedziale 1,2 % - 4,9 % w 3 przypadkach zostały przeprowadzone niewielkie odpisy na poziomie 2 % -7 % wartości firmy przed dokonaniem odpisu.

Z przeprowadzonej analizy można wyprowadzić wniosek, że w grupach kapitałowych o najwyższym udziale wartości firmy w aktywach skonsolidowanego bilansu rozliczanie wartości firmy poprzez testy na utratę wartości mogą być traktowane jako instrument polityki bilansowej. Odpisy (nawet kilkuprocentowe) z tytułu utraty wartości firmy stanowiącej w niektórych przypadkach prawie 40 % wykazywanych aktywów obniżają wynik grupy, a przede wszystkim istotnie obniżają wartość majątku grupy. Zarządy spółek dominujących mogą być zatem zainteresowane sterowaniem wynikami i kształtowaniem obrazu sytuacji grupy w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym między innymi za pomocą wartości firmy jako różnicy konsolidacyjnej. Z przeprowadzonych analiz skonsolidowanych sprawozdań finansowych z lat 2006 -2007 wynika, że w większości grup kapitałowych wartość firmy powstała w wyniku nabycia udziałów w innych spółkach w 2006 r.

Większą skłonność do dokonywania odpisów wykazują grupy kapitałowe o wyższej sumie bilansowej i niewielkim udziale w niej wartości firmy w skonsolidowanym bilansie i skonsolidowanym rachunku zysków i strat. Można to uzasadnić tym, że w tym przypadku odpisy z tego tytułu w zdecydowanie mniejszym stopniu wpłyną na wyniki i majątek grupy.

Najczęściej stosowaną metodą wyceny wartości spółek zależnych jako wyodrębnionych obiektów wypracowujących przepływy pieniężne była metoda dochodowa przyszłych zdyskontowanych przepływów pieniężnych. W jednym przypadku zastosowaną metodę porównań, polegającą na wycenie poprzez odniesienie do wskaźników podobnych grup kapitałowych o tym samym lub zbliżonym profilu działalności i zbliżonej skali.

W ramach metody dochodowej przeprowadzano procedurę polegającą na:

- a) przyporządkowaniu wartości firmy do ośrodków wypracowujących przepływy pieniężne – we wszystkich analizowanych przypadkach ośrodkami były jednostki zależne o określonych markach
- b) ustaleniu wartości odzyskiwanej ośrodków wypracowujących przepływy pieniężne, poprzez kalkulację wartości użytkowej ośrodków,
- c) porównanie wartości wynikającej z ksiąg rachunkowych i bilansowej ośrodka z jego wartością odzyskiwaną.

5. Podsumowanie

W większości analizowanych grup kapitałowych wartość odzyskiwana wyodrębnionych ośrodków przewyższała ich wartość bilansową, co oznaczało brak utraty wartości. W ramach przeprowadzonej analizy nie oceniano rzetelności i wiarygodności wyników przeprowadzanych wycen, kierując się opinią i raportem biegłego rewidenta z badania skonsolidowanego sprawozdania finansowego.

Nasuwa się natomiast wątpliwość, czy można traktować konsolidacyjną wartość firmy jako odrębny składnik aktywów, który zachowuje swoją wartość godziwą pomimo ogólnie pogarszającej się sytuacji finansowej grupy w kolejnych 2-3 latach. Taką pozycję może zachować maszyna produkcyjna lub nieruchomości o charakterze inwestycji lub środka trwałego, których wartość rynkowa może być niezależna od ogólnej sytuacji finansowej jednostki gospodarczej. Wartość firmy, która wynika z poziomu ceny zapłaconej za udziały jest wypadkową wartości wszystkich aktywów netto jednostki o określonej sytuacji finansowej. Wyraźne pogorszenie tej sytuacji w dłuższym okresie powinno oddziaływać na wartość firmy, poprzez utratę wartości. Brak odpisów z tego tytułu na podstawie przeprowadzonych testów na utratę wartości może nasuwać wątpliwości co do ich obiektywności. Stosowane metody wyceny zakładają przyjęcie szeregu parametrów, które bezpośrednio wpływają na uzyskane wyniki. Takim parametrem może być poziom opłaty licencyjnej, który przeważnie stanowi określony procent przychodów ze sprzedaży produktów firmowanych daną marką. Ustalanie wartości danej marki wymaga odniesienia stopy procentowej opłaty licencyjnej do przyszłych przychodów ze sprzedaży produktów. Wartość marki jest ustalana poprzez zdyskontowanie tej kwoty za pomocą stopy odzwierciedlającej koszt kapitału. W wielu branżach dobór stopy opłaty licencyjnej może być bardzo trudny i subiektywny, ze względu na brak odpowiednich porównywalnych danych rynkowych.

Również przyjmowany poziom ryzyka może nie być jednoznaczny.

Badane jednostki powszechnie stosowały w ramach testu na utratę wartości następujące metody:

- a) metodę zwolnień z opłat licencyjnych przy wycenie marki i znaków firmowych,
- b) metodę odtworzeniową do wyceny relacji z klientami,
- c) metodę dochodową (wielookresowej nadwyżki strumieni pieniężnych) dla oszacowania wartości relacji z franczyzobiorcami.

Jeżeli badane grupy kapitałowe stosowałyby rozwiązania Ustawy o rachunkowości dotyczące rozliczania wartości firmy we wszystkich analizowanych przypadkach zostałyby wykazany niższy wynik grupy oraz niższa suma bilansowa. Zakładając, że odpisy wartości firmy są przeprowadzane liniowo w okresie 5 lat, czyli 20 % wartości firmy rocznie (ustalonej na dzień nabycia udziałów dających kontrolę), różnica w sumie bilansowej i wyniku finansowym będzie tym większa im wyższy będzie udział wartości firmy jednostek podpo-

rządkowanych w sumie aktywów. W przypadku udziału 40 % w sumie aktywów różnica będzie wynosiła ok. 8 %. W analizie dla uproszczenia pominięto skutki rozliczania wartości firmy w postaci odroczonego podatku.

Ponadto warto podkreślić, że wartość firmy ustalona według Ustawy o rachunkowości w większości analizowanych grup kapitałowych byłaby wyższa ze względu na nieuwzględnienie przy jej obliczaniu zobowiązań warunkowych. Obowiązek liniowego rozliczania – amortyzowania – wartości firmy powoduje, że zarządy grup kapitałowych (jednostek dominujących) nie są zainteresowane traktowaniem tych wielkości jako instrumentów polityki bilansowej, za pomocą których można skutecznie wpływać na wysokość i rodzaj wykazywanego wyniku finansowego grupy kapitałowej.

6. Literatura

- [1] Alexander D., Arche S.: *Goodwill and the difference arising on first consolidation*, „The European Accounting Review” 5, 1996.
- [2] Ignatowski R.: *Czym jest wartość firmy*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP”, nr 21, Warszawa 1992.
- [3] Kamela-Sowińska A.: *Wartość firmy*, PWE, Warszawa 1996.
- [4] Krajowy Standard Rachunkowości Nr 4 „Utrata wartości aktywów”, Uchwała nr 6/07 Komitetu Standardów Rachunkowości z dnia 26 czerwca 2007 r.
- [5] Piosik A.: *Determinanty przeprowadzania odpisów z tytułu utraty wartości firmy za lata 2007-2008 na przykładzie spółek notowanych na Gieldzie Papierów wartościowych w Warszawie* [w] *System rachunkowości w okresie kryzysu gospodarczego*, pod red. I. Sobańskiej i P. Kabalskiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010.
- [6] Rozporządzenie z dnia 25 września 2009 r. w sprawie szczegółowych zasad sporządzania przez jednostki inne niż banki, zakłady ubezpieczeń i zakłady reasekuracji skonsolidowanych sprawozdań finansowych grup kapitałowych, Dz. U. z 2009 r. Nr 169.
- [7] Rozporządzenie Komisji (WE) nr 494/2009 z dnia 3 czerwca 2009 r. zmieniające rozporządzenie nr 1126/2008 przyjmujące określone MSR zgodnie z rozporządzeniem (WE) nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady w odniesieniu do MSR 27.
- [8] Strojek-Filus M.: *Wpływ różnicy konsolidacyjnej na ocenę sytuacji finansowej i majątkowej grupy kapitałowej* [w] *Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa w warunkach kryzysu*, pod red. E. Urbańczyka, Zeszyty Naukowe uniwersytetu Szczecińskiego nr 635, Szczecin 2010.
- [9] Strojek-Filus M.: *Badania własne indywidualne: Wartość firmy z konsolidacji w ocenie sytuacji finansowej grupy kapitałowej na podstawie skonsolidowanego sprawozdania finansowego*, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Katowice 2010.
- [10] Ustawa z dnia 29 września o rachunkowości; tekst jednolity z dnia 2 września 2009 r., Dz. U. Nr 152, poz. 1223.

Streszczenie

W artykule przedstawiono specyfikę wartości firmy konsolidacyjnej jako szczególnego pod względem wyceny składnika majątku grupy kapitałowej. Poddano analizie problem wykorzystywania tych odpisów do wpływania na

wynik finansowy i wartość aktywów grupy kapitałowej prezentowanych w skonsolidowanym sprawozdaniu finansowym. Przedstawiono wnioski z badań empirycznych w tym zakresie.

Słowa kluczowe: wartość firmy, grupa kapitałowa, odpisy z tytułu utraty wartości, skonsolidowane sprawozdanie finansowe.

IMPAIRMENT LOSSES OF GOODWILL IN ACCOUNTING POLICY OF CAPITAL GROUP IN CONSOLIDATED FINANCIAL REPORTS

Summary

Article presents goodwill on consolidation as a particular element of capital group assets. Treatment of impairment losses of goodwill as financial instrument in accounting policy (to influence on valuation of financial results and assets of capital group presented in the consolidated financial reports) was analysed. Paper also indicates results of researchs concerned with this problem.

Keywords: goodwill, capital group, impairment losses, consolidated financial reports.

Translated by Marzena Strojek-Filus

MARZENA STROJEK-FILUS
Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
marzena.strojek@ue.katowice.pl